

Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΙ ΣΧΕΣΗ ΕΧΕΙ ΜΕ ΤΟΝ ΙΟ (ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΝΕΚΡΟ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΖΟΛΩΤΑ)

Ο Ξενοφών Ζολώτας γεννήθηκε το 1904 και πέθανε το 2004, σε ηλικία 100 χρονών και δύο μηνών. Είναι περισσότερο γνωστός γιατί χρημάτισε Πρωθυπουργός για λίγο λιγότερο από ένα έτος μεταξύ του 1989 και του 1990.

Αλλά ο Ξενοφών είχε κάνει ακόμη σημαντικότερα πράγματα στον γκοτζίμ αιώνα που έζησε. Το πιο σημαντικό ήταν η θητεία του ως δι-οικητή της Τράπεζας της Ελλάδας από το 1955 έως το 1967 και από το 1974 έως το 1981. Αυτό σημαίνει ότι ο Ξενοφών ήταν ο άνθρωπος που κανόνισε την ένταξη και λειτουργία του ελληνικού κράτους στον κόσμο που προέκυψε από τη συνθήκη του Μπρέτον Γουντς.¹ Επίσης σημαίνει ότι ο Ξενοφών ήταν ο άνθρωπος που κανόνισε την ένταξη του ελληνικού κράτους στον κόσμο που προέκυψε από την κατάρρευση της συνθήκης του Μπρέτον Γουντς, δηλαδή την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (μετέπειτα Ε.Ε.).²

Όπως καταλαβαίνετε, ο Ξενοφών ήξερε καλά από «οικονομικά» και ήξερε ακόμη καλύτερα από ελληνικό κράτος. Όπως άλλωστε συμβαίνει με τέτοιους ανθρώπους, οι σχετικές του γνώσεις συσσωρεύονταν από τη δεκαετία του 1920. Στα όσα ακολουθούν θα στραφούμε σε ένα κομματάκι αυτών των γνώσεων. Θα σας πούμε τι καταλάβαμε από ένα άρθρο του Ξενοφώντα που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Επιθεώρησης Κοινωνικής και Δημόσιας Οικονομικής* που εξέδιδε ο ίδιος μαζί με τον Άγγελο Αγγελόπουλο. Η ημερομηνία δημοσίευσης είναι Ιανουάριος του 1940. Ο τίτλος του άρθρου επιδεικνύει την επικαιρότητά του: «Προβλήματα εργασίας και κεφαλαίου εις περίοδον πολεμικών ανωμαλιών».³ Καθώς περιγράφουμε, θα μεταφράζουμε από την καθαρεύουσα στα νέα ελληνικά, λες κι είμαστε το google translate. Επίσης θα βάζουμε σε παρένθεση τη σελίδα από την οποία προέρχεται το κάθε απόσπασμα.

Λοιπόν:

1. Η πολεμική οικονομία (κεντρικός στόχος του Ξενοφώντα)

Ήταν λοιπόν αρχές του 1940 και τα πράγματα πήγαιναν κατά διαβόλου. Η Πολωνία είχε διαμελιστεί μεταξύ Γερμανίας και ΕΣΣΔ που είχαν κάνει ναζιστοκομμουνιστική συμμαχία. Η Αγγλία και η Γαλλία είχαν κηρύξει τον πόλεμο στη Γερμανία. Η ΕΣΣΔ είχε κηρύξει τον πόλεμο στη Φινλανδία. Τα χειρότερα έπονταν. Αλλά ο Ξενοφώντας παρέμενε παγερά ψυχραιμος. Περιέγραφε την εποχή του ως «περίοδο ουδετερότητας της χώρας τη στιγμή που οι Μεγάλες Δυνάμεις πολεμούν» (3) και συνιστούσε αυτή η περίοδος να γίνει αντιληπτή ως «σπουδαία ευκαιρία» (27). Γιατί τουλάχιστον παρείχε σημαντικό χρόνο περισυλλογής, επιτρέποντας την «ανάπτυξη και οργάνωση όλων των οικονομικών δυνάμεων του κράτους για την αντιμετώπιση μεγάλων δυσχερειών στο μέλλον» (27).

Με άλλα λόγια, το άρθρο περιέγραφε την τελική προετοιμασία του ελληνικού κράτους για τη συμμετοχή του στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μην φανταστείτε όμως τίποτα ιδέες για το πώς θα κινούνταν οι στρατοί. Ο Ξενοφώντας προσέγγιζε το ζήτημα από τη σκοπιά της ειδικότητάς του, που όπως είπαμε ήταν «τα οικονομικά». Οπότε το θέμα του ήταν οι εμπορικές σχέσεις της χώρας, η λειτουργία των τραπεζών, ο κρατικός έλεγχος του χρήματος, και βέβαια η εκμετάλλευση και πειθάρχηση της εργασίας. Με άλλα λόγια, ο Ξενοφών δεν ασχολείτο με το τι θα έκανε ο στρατός. Ο Ξενοφών ασχολείτο με την πολεμική οικονομία - δηλαδή με το πώς η συνολική κοινωνική εργασία θα μετατρεπόταν σε στρατό - και μετά ας αναλάμβαναν ειδικοί άλλων ειδικοτήτων· εδώ που τα λέμε δηλαδή, η

δουλειά του Ξενοφώντα ήταν πολύ σημαντικότερη.

Για να έλθει εις πέρας το εξαιρετικής σημασίας έργο του, ο Ξενοφών θα χρησιμοποιούσε τη «διδασκικότητα εμπειρία που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια του προηγούμενου πολέμου» (3). Αυτό σήμαινε ότι θα χρησιμοποιούσε κείμενα Γερμανών οικονομολόγων της δεκαετίας του '30 με τίτλους όπως «Η πολεμική οικονομία» και «Η οργάνωση της οικονομίας σε καιρό πολέμου» (απλά μεταφράζουμε τις υποσημειώσεις του), μαζί με τη ρητή και άρρητη γνώση που είχε συσσωρεύσει το ελληνικό κράτος κατά τη διάρκεια των προηγούμενων πολεμικών περιπετειών του.

Οπότε, αφού μάθαμε από πού έπαιρνε τις ιδέες του και τα κίνητρά του ο Ξενοφών, μπορούμε να περάσουμε στις προτάσεις του καθεαυτές.

2. Το ελληνικό κράτος και το διεθνές εμπόριο εν καιρώ πολέμου

Ας πούμε λοιπόν ότι ενώ οι μεγάλες δυνάμεις έχουν αρχίσει να πλακώνονται, ένα μικρό κράτος παραμένει ουδέτερο και παρόλ' αυτά «ο πόλεμος απειλεί να επεκταθεί και σε άλλες χώρες» (27). Το πρώτο που θα πρέπει να λάβει υπ' όψη το μικρό κράτος είναι η κατάρρευση του διεθνούς εμπορίου. Οι παραγωγικές δραστηριότητες των αφεντικών του μικρού κράτους θα δεχτούν σημαντικά πλήγματα από αυτή την κατάρρευση γιατί δεν θα βρίσκουν τις αναγκαίες πρώτες ύλες. Αυτό σημαίνει ότι οι εργάτες σε αυτές τις παραγωγικές διαδικασίες θα μείνουν άνεργοι. Το πρόβλημα έπειτα θα διαχυθεί σε ολόκληρη την οικονομία, αφού οι επιμέρους κλάδοι είναι αλληλεξαρτώμενοι. Οπότε το κράτος πρέπει «να άρει κάθε εμπόδιο στην εισαγωγή πρώτων υλών, ενώ ταυτόχρονα απαγορεύει την εισαγωγή έτοιμων βιομηχανικών προϊόντων που δεν είναι πρώτης ανάγκης, ώστε να εξοικονομήσει συνάλλαγμα» (4).

Επειδή παρ' όλα αυτά ένα σωρό εργάτες θα βρεθούν χωρίς δουλειά, θα πρέπει αυτοί οι εργάτες «να απασχοληθούν από το κράτος σε γενικά παραγωγικά και αμυντικά έργα». Ταυτόχρονα οι κρατικές δαπάνες θα πρέπει να στραφούν σε «παραγγελίες στα ντόπια εργοστάσια που θα καλύπτουν τις ανάγκες του δημοσίου, είτε τις στρατιωτικές, είτε τις υπόλοιπες» (5). Τέλος, θα πρέπει οι κλάδοι των οποίων «οι εργασίες περιορίζονται λόγω των διεθνών γεγονότων» να διευκολυνθούν στην εφαρμογή κάποιου είδους καθεστώτος «εκ περιτροπής εργασίας» (5-6).

Μετά που κανονίσει ποια από τα εισαγόμενα «βιομηχανικά προϊόντα» και ποιοι εργάτες «δεν είναι πρώτης ανάγκης» και τα απαγορεύσει, το μικρό κράτος θα βρεθεί αντιμέτωπο με επιπλέον προβλήματα. Γιατί η εισαγωγή εμπορευμάτων «πρώτης ανάγκης», όταν είναι εφικτή, θα επιβαρύνεται από «υψωμένες τιμές, αυξημένα ναύλα, μεγαλύτερες δασμούς», οπότε και τα «εμπορεύματα πρώτης ανάγκης» θα φτάνουν στην αγορά με εξαιρετικά αυξημένες τιμές. Συνεπώς, θα πρέπει οι εγχώριοι κλάδοι που παράγουν τέτοια «προϊόντα πρώτης ανάγκης» να ενθαρρυνθούν ή και να δημιουργηθούν εκ του μηδενός. Εδώ ένα σωρό ντόπια αφεντικά θα θέλουν να αναμικθούν, γιατί η αύξηση των τιμών θα καταστήσει την ίδρυση τέτοιων επιχειρήσεων ιδιαίτερως επικερδή. Άρα η επιδιωκόμενη «αυτάρκεια» δεν είναι μόνο στρατηγικής σημασίας για το κράτος, αλλά αποτελεί περίπτωση «όπου το ιδιωτικό συμφέρον συμπίπτει με το κρατικό, οπότε και το κράτος έχει κάθε λόγο να ευνοήσει τις σχετικές πρωτοβουλίες». Πέρα από αυτό, το κράτος θα πρέπει να προχωρεί σε αγορές όπλων και κατασκευή αμυντικών έργων. Επίσης θα πρέπει να δημιουργούνται αποθέματα ειδών πρώτης ανάγκης και κυρίως τροφίμων (16-17).

Οπότε το μικρό κράτος πρέπει να βρει όσο περισσότερα λεφτά μπορεί.

Για να τα δώσει στα αφεντικά του και αυτά να κανονίσουν να στήσουν την αυτάρκεια της κακής ώρας. Για να αγοράσει όπλα. Για να κάνει δημόσια έργα. Και για να αποκτήσει «αποθέματα ειδών πρώτης ανάγκης» που σε καιρό πολέμου θα αποτελούν ένα καλό κομμάτι της κρατικής εξουσίας – κράτος που δεν ελέγχει τα τρόφιμα και τα φάρμακα, κράτος που δεν έχει να πληρώσει τους δημόσιους υπαλλήλους έστω σε είδος... ε, απλά δεν είναι κράτος (αυτό είναι δικό μας). Σε κάθε περίπτωση, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το μεγάλο ζήτημα της «εξεύρεσης του απαραίτητου κεφαλαίου» [17]. Και γι' αυτό κάτι είχε να πει ο Ξενοφών.

3. Ο αναγκαστικός δανεισμός των χρημάτων μας στις τράπεζες

Σε περίπτωση που δεν το ξέρατε, έλεγε ο Ξενοφών, σε κανονικούς καιρούς το «διαθέσιμο κεφάλαιο» είναι στενά συνδεδεμένο με την «αποταμιευτική ικανότητα του πληθυσμού». Δηλαδή διάφοροι μισθωτοί πληρώνονται παραπάνω από το «ελάχιστο όριο συντήρησης» (αυτό που σήμερα αποκαλούμε «βασικό μισθό»). Το κομμάτι των «μη βασικών μισθών» που περισσεύει, καταλήγει στις τράπεζες ως «αποταμιεύσεις». Οι τράπεζες μετά δανείζουν το χρήμα των «αποταμιεύσεων» σε επιλεγμένα αφεντικά και στο κράτος [18-19].

Δηλαδή οι τράπεζες λειτουργούν ως αντλίες που μετατρέπουν το αδέσποτο χρήμα σε κεφάλαιο. Εκτός που μας χαροποιεί γιατί το είχαμε σκεφτεί και μόνοι μας,⁴ αυτή η περιγραφή σημαίνει ότι το μικρό κράτος του 1940 αντιμετώπιζε σημαντικά προβλήματα. Γιατί έπρεπε να βρει κεφάλαιο. Αλλά καθόλου δεν ήθελε να αυξήσει τους μισθούς, ώστε να ενισχύσει την «αποταμίευση». Οπότε, συνιστούσε ο Ξενοφών, με δεδομένο ότι οι μισθοί παραμένουν σταθεροί, «η αύξηση της αποταμίευσης», δηλαδή η συγκέντρωση όλου του χρήματος στις τράπεζες, μπορούσε να γίνει με δύο τρόπους. Είτε με «την αύξηση της θέλησης για αποταμίευση», είτε με τον «αναγκαστικό περιορισμό της κατανάλωσης» [19].

Η «αύξηση της θέλησης για αποταμίευση» ήταν αυτόματη. Πράγματι, υπό ανώμαλες συνθήκες οι εισοδηματίες αποταμιεύουν περισσότερο, είτε γιατί «δεν έχουν διάθεση για σπατάλες» (καβατζώνονται), είτε γιατί «πολλά εμπορεύματα σπανίζουν ή και εξαφανίζονται από την αγορά» [19]. Πόσο μάλλον που, όπως ήδη είδαμε, το κράτος κανονίζει να εξαφανιστούν – αφού πρόκειται για «προϊόντα που δεν είναι πρώτης ανάγκης».

Ο αναγκαστικός περιορισμός της κατανάλωσης από την άλλη, ήταν δουλειά του κράτους. Μπορούσε να γίνει με τρεις τρόπους: (α) με αύξηση της φορολογίας, (β) μέσω του πληθωρισμού και (γ) μέσω μεθόδων «αναγκαστικής αποταμίευσης» [19].

Η αύξηση της φορολογίας (α) έπρεπε να εφαρμοστεί «στα μικρά εισοδήματα και στην ίδια την κατανάλωση». Ο Ξενοφών έβρισκε πως αυτή η φορολόγηση των κατωτέρων στρωμάτων ήταν «αντικοινωνική», ειδάλως όμως δε θα γινόταν δουλειά, γιατί αυτοί που έχουν πολλά λεφτά, όσο και να τους φορολογήσεις, πάλι το ίδιο θα καταναλώνουν. Ενώ όταν φορολογείς τους φτωχούς, αυτοί γονατίζουν και αρχίζουν να περιορίζουν έως και τα βασικά. Συνεπώς η συνολική κατανάλωση μειώνεται [20]. Την ίδια στιγμή, «ο μεγάλος αριθμός όσων πλήττονται από αυτές τις φορολογίες είναι που δίνει στο κράτος τη δυνατότητα να καλύψει τις έκτακτες ανάγκες του», παίρνοντας λίγα από πολλούς και όχι πολλά από λίγους [20].

Ο πληθωρισμός (β) δεν θα έπρεπε να θεωρείται πάντα καταστροφικό φαινόμενο [22]. Μάλιστα, αντίθετα με όσα έλεγαν οι οικονομολόγοι της εποχής του Ζολώτα, αν το πράγμα γινόταν σωστά, ο πληθωρισμός θα μπορούσε να μετονομαστεί σε μια ωραία διαδικασία που ο Ξενοφών ονόμαζε «νομισματική αποταμίευση» [20]. Το σχέδιο πήγαινε ως εξής: οι τράπεζες, αντί να δανείζουν στους καπιταλιστές μόνο ποσά που αντιστοιχούν στις τραπεζικές καταθέσεις, θα μπορούσαν να αρχίσουν να δανείζουν στους καπιταλιστές και το κράτος «ποσά που δεν αντιστοιχούν σε αποταμιεύσεις» [20]. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι τράπεζες θα δημιουργούσαν «τεχνητή αγοραστική δύναμη» [21]. Η συνολική ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορούσε θα αυξανόταν και οι τιμές όλων των επιμέρους εμπορευμάτων θα άρχιζαν να ανεβαίνουν, «έως ότου τα διαθέσιμα προϊόντα να αποκτήσουν συνολική αξία που θα αντιστοιχεί στη συνολική ποσότητα

του χρήματος που θα κυκλοφορεί» [21]. Εν τω μεταξύ όμως οι μισθωτοί θα έμεναν με τους ίδιους μισθούς (την πραγματική αγοραστική δύναμη), οπότε θα μπορούσαν να αγοράσουν λιγότερα εμπορεύματα από ό,τι πριν. Τα υπόλοιπα εμπορεύματα θα μπορούσαν να αγοραστούν από τους κατόχους της «τεχνητής αγοραστικής δύναμης», δηλαδή από τους παραλήπτες των αεριτζιδικών δανείων που έδωσαν οι τράπεζες. Κατ' αυτό τον τρόπο «το πραγματικό εισόδημα μπορεί να τεθεί στη διάθεση αυτών που κατέχουν την τεχνητά διαμορφωμένη αγοραστική δύναμη, όπως είναι για παράδειγμα το κράτος» [21]. Ή αλλιώς, μέσω του τεχνητά δημιουργημένου πληθωρισμού, η μείωση της αγοραστικής δυνατότητας των εργατών μετατρέπεται σε αγοραστική δυνατότητα των καπιταλιστών και του κράτους, δηλαδή σε κεφάλαιο. Όπως καταλαβαίνουμε, βασικό στην όλη διαδικασία ήταν «οι μισθοί να μην αυξηθούν αναλογικά με τον πληθωρισμό». Αυτό βέβαια σήμαινε ότι η προτεινόμενη διαδικασία δημιουργίας πληθωρισμού με κρατικό σχέδιο (ή αλλιώς «νομισματική αποταμίευση») που πρότεινε ο καινοτόμος Ξενοφών Ζολώτας, θα έπληττε «κυρίως τις εργατικές και υπαλληλικές τάξεις», οπότε ήταν επίσης «αντικοινωνική» [21]. Αλλά συμβαίνουν αυτά όταν ο σκοπός της όλης διαδικασίας είναι «να αποκτήσουν δυνατότητα απόκτησης προϊόντων εκείνοι οι οποίοι δεν έχουν να προσφέρουν τίποτα σε αντάλλαγμα», δηλαδή το κράτος και οι καπιταλιστές [21].

Τέλος, η αναγκαστική αποταμίευση (γ) ήταν αυτό ακριβώς που έλεγε το όνομά της. Εδώ ο Ζολώτας ακολουθούσε κάτι καλές ιδέες που είχε πρόσφατα καταθέσει ο «Άγγλος οικονομολόγος Keynes τον περασμένο Νοέμβριο» [24]. Ο Keynes είχε προτείνει την «αναγκαστική αποταμίευση ή αλλιώς την αναβλητική πληρωμή τμήματος των μισθών. Έτσι, ένα ποσοστό του εργατικού μισθού δεν δίνεται στον δικαιούχο του, αλλά κατατίθεται στο όνομά του στην τράπεζα, σε δεσμευμένο λογαριασμό με τόκο. Ο δικαιούχος θα μπορεί να χρησιμοποιήσει τον λογαριασμό του μόνο έπειτα από τη λήξη του πολέμου» [25].

Δυστυχώς η μέθοδος που είχε προτείνει ο κύριος Keynes δεν μπορούσε να εφαρμοστεί στην Ελλάδα, γιατί «στην Ελλάδα τα εργατικά εισοδήματα είναι λίαν περιορισμένα και εξασφαλίζουν μόνο το ελάχιστο όριο συντήρησης» [26], συνεπώς δεν χωρούσε να κοπούν κι άλλο με το μαχαίρι. Οπότε ο Ξενοφών πρότεινε να αρκεστούμε στις υπόλοιπες μεθόδους. Δηλαδή αύξηση της φορολόγησης επί των κατωτέρων στρωμάτων και συνεπής πιστωτική πολιτική που να οδηγεί σε «λελογισμένο πληθωρισμό». Αυτό βέβαια σήμαινε ότι το τραπεζικό σύστημα θα έπρεπε να συγκεντρωθεί σε λίγες τράπεζες και έπειτα η επίβλεψή του να περάσει σε «ένα ειδικό ελεγκτικό όργανο που θα αποτελείται από αντιπροσώπους της εκδοτικής τραπεζής, των λοιπών τραπεζών και των παραγωγικών υπουργείων», ώστε «να καθίσταται ευκολότερος ο έλεγχος και η άσκηση της πολιτικής δανεισμού» [30]. Κατ' αυτό τον τρόπο, αυτό το υπό κρατικό έλεγχο τραπεζικό σύστημα θα παρήγαγε σχεδιασμένο πληθωρισμό και αυτός θα άρχιζε να παράγει τις ευεργετικές του συνέπειες.

Δεν ξέρουμε αν όλα τούτα σας φαίνονται ήδη κάπως γνώριμα, οπότε θα εξηγήσουμε.

4. Πολεμική οικονομία με ιό

Στις αρχές του 2020 το ελληνικό κράτος βρέθηκε ξανά σε περιβάλλον σύγκρουσης των μεγάλων δυνάμεων και κατάρρευσης του διεθνούς εμπορίου. Εν τω μεταξύ, τα βήματα που είχε προτείνει ο Ξενοφών Ζολώτας στις αρχές του 1940, όχι απλά ακολουθούνταν κατά γράμμα, αλλά εμπλουτίζονταν κι από πάνω. Ο εμπλουτισμός χρησιμοποιούσε τις μεταβολές που είχαν επέλθει εν τω μεταξύ στην τεχνική και πολιτική συγκρότηση του ελληνικού κράτους.

Δείτε ας πούμε την πρόταση περί «εκ περιτροπής εργασίας» για τους εργάτες των κλάδων που «πλήττονται από τη διεθνή οικονομική κατάσταση». Η каранτίνα ενίσχυσε την «εκ περιτροπής εργασία» του Ξενοφώντα με δυνατότητες εκ περιτροπής εγκλεισμού για τους εργάτες προβληματικών επιχειρήσεων. Και μάλιστα οι φυλακές ήταν τα σπίτια μας και η υποχρεωτικότητα προέκυπε από περίπλοκες βιοπολιτικές και επιτελεστικές διαδικασίες αυτοπειθάρχησης. Κατά συνέπεια, ο αναγκαίος αριθμός

μπάτσων και πυρομαχικών ήταν ο ελάχιστος δυνατός. Μα τι βελτίωση!

Δείτε επίσης αυτό που ο Ξενοφών περιέγραφε ως διαχωρισμό των εισαγόμενων εμπορευμάτων σε «πρώτης ανάγκης» και «όχι πρώτης ανάγκης». Χρησιμοποιώντας την τεχνολογική του «ιού», το ελληνικό κράτος διαχώριζε τα εισαγόμενα και απαγόρευε τα «μη αναγκαία» σε επιλεγμένα ποσοστά. Εδώ μπορεί κανείς να κάνει ένα μεγάλο κατάλογο που ξεκινάει από τα προφανή, όπως τα ρούχα, τα παπούτσια και τα οινόπνευμα. Μπορεί να συμπληρώσει με τα όχι και τόσο προφανή, όπως ο τρόπος με τον οποίο η χρήση μάσκας συνδυάστηκε με τον υποχρεωτικό εγκλεισμό για να μηδενίσει τη χρήση ειδών μακιγιάζ⁵ ή ότι η απαγόρευση της μουσικής στην εστίαση και το κλείσιμο των σινεμά σημαίνει λιγότερα πνευματικά δικαιώματα σε ξένες εταιρείες μουσικής και κινηματογραφικής παραγωγής. Ο κατάλογος που προκύπτει είναι τόσο γιγάντιος που κανένα ανθρώπινο ον δεν μπορεί να έχει πραγματική εποπτεία. Ας τον φανταστούμε σε φύλλο excel όπου ονόματα εμπορευμάτων συνοδεύονται από τα ποσοστά μείωσης της κατανάλωσης ανά εμπόρευμα. Τα ποσοστά μείωσης προσδιορίζονταν από τα σκαμpaneβάσματα της «υγειονομικής πολιτικής»· δηλαδή από εμπορικές συμφωνίες του ελληνικού κράτους για τις οποίες φυσικά δεν μαθαίναμε τίποτα, σίγουρα όμως περιελάμβαναν την εισαγωγή εμβολίων από τη Γερμανία και ενίοτε χριστουγεννιάτικων στολιδίων από την Κίνα, όπως έγινε στις γιορτές του 2020-2021.⁶ Από τη σκοπιά της καθημερινότητας της εργατικής τάξης, το αποτέλεσμα ήταν η γενική μιζέρια και η μπαταϊκή πειθαρχία. Από τη σκοπιά του κράτους, το αποτέλεσμα ήταν αυτό που έλεγε ο Ξενοφών: η «εξοικονόμηση συναλλάγματος».

Την ίδια στιγμή, το ελληνικό κράτος κανόνιζε να μετατρέπει το αδέσποτο χρήμα σε κεφάλαιο με όλους τους τρόπους που προτείνει και ο Ξενοφών. Η διαρκής ένταση του δημόσιου λόγου περί «ιού», που συνεχίζεται σήμερα μετουσιωμένη σε κανονικό αμόκ για καύσωνες και θύελλες, τσουχτρες και δελτία τροφίμων, προφανώς εξυπηρετεί την «αύξηση της θέλησης για αποταμίευση» οδηγώντας όλους τους «εισοδηματίες» να καβατζωθούν ακόμη περισσότερο από ό,τι θα το έκαναν από μόνοι τους.

Εν τω μεταξύ βέβαια, ο ιός συνδυάστηκε με την «ψηφιακή επανάσταση» για να παράξει μεθόδους «αναγκαστικής αποταμίευσης» που θα γέμιζαν με ζήλια την καρδιά όχι μόνο του Ξενοφώντα, αλλά και του Keynes του ίδιου. Προφανώς η καραντίνα σήμαινε απαγόρευση της κατανάλωσης, οπότε ένα καλό κομμάτι των μισθών και των συντάξεων θα παρέμενε στις τράπεζες ως καταθέσεις. Αλλά η βασική και πολύ πιο ύπουλη μέθοδος αναγκαστικής αποταμίευσης ονομάστηκε «πλαστικό χρήμα». Ήδη από το 2017, το σύνολο των μισθών κατατίθεται υποχρεωτικά από τα αφεντικά στις τράπεζες.⁷ Και σπαταλιέται όλο και περισσότερο μέσω «ηλεκτρονικών συναλλαγών». Από τη σκοπιά του Ξενοφώντα και του προπολεμικού Keynes, το πολύ δελεαστικό με τις «ηλεκτρονικές συναλλαγές» είναι ότι στα πλαίσιά τους το χρήμα παραμένει αναγκαστικά δανεισμένο στις τράπεζες. Στο τέλος της διαδικασίας εισαγωγής των υποχρεωτικών ηλεκτρονικών συναλλαγών, εκείνοι που είχαν απομείνει να επιμένουν στη χρήση μετρητών, δηλαδή οι Έλληνες συνταξιούχοι, έφθγαν κανονικό ξύλο για να μην κολλήσουν ιδί από τα κουμπάκια του ATM.⁸ Το αποτέλεσμα ήταν ακριβώς αυτό που ευχόταν ο Ξενοφών, όχι μόνο ως προς την αύξηση των καταθέσεων, αλλά και ως προς το υποκείμενο που θα την τροφοδοτούσε. Όπως διαβάζουμε στα σχετικά άρθρα, «μισθωτοί και συνταξιούχοι που έχουν σταθερό εισόδημα ήταν οι βασικές ομάδες που συνέβαλαν στην άνοδο των καταθέσεων».⁹

Η φορολογία των κατώτερων στρωμάτων που πρότεινε ο Ξενοφών ήταν πολύ πιο δύσκολη το 1940. Από τη μια γιατί οι μισθοί δεν έφταναν ούτε για ζήτω κι από την άλλη γιατί τα «κατώτερα στρώματα» θα έπαιρναν χαμπάρι τη διαδικασία με πολύ κακές συνέπειες για την εθνική ενότητα. Τη σήμερον ημέρα από την άλλη, το ελληνικό κράτος διαθέτει εξαιρετικά εκλεπτυσμένα εργαλεία φορολόγησης των κατώτερων στρωμάτων. Δείτε ας πούμε το ηλεκτρικό δίκτυο. Η ημιδοσολογία του ηλεκτρισμού ως το περίπου τσάμπα μέσο παραγωγής πάσης φύσεως έργου έχει καταλήξει σε μια κοινωνία που ούτε φραπέ δεν μπορεί να φτιάξει δίχως μπρίζα. Αλλά τα καλώδια δεν είναι σκέτο σύρμα: είναι και ένα ακτινωτό δίκτυο εξουσίας από μια κεντρική πηγή προς μυριάδες μικρούλες μπρίζες. Με

αυτή την έννοια το ηλεκτρικό δίκτυο μπορεί να μεταφέρει και εντολές.¹⁰

Η αύξηση της τιμής του ρεύματος κανονίστηκε από πριν την καραντίνα μέσω νομοθεσιών σύνδεσης των τιμών με κάποιο «χρηματιστήριο ενέργειας» και περίπλοκες εξισώσεις. Στην πράξη, η αύξηση της τιμής του ρεύματος σημαίνει οριζόντια φορολογία με σταθερά ποσά ανεξαρτήτως εισοδήματος. Κατά συνέπεια, ο εργάτης δίνει 20 και 30% του μισθού του στην ηλεκτρική εταιρεία για την οικιακή κατανάλωση. Το αφεντικό δίνει 1% των κερδών του για την οικιακή του κατανάλωση. Η παραγωγή στο εργοστάσιο του αφεντικού επίσης επιβαρύνεται, αλλά εδώ η ηλεκτρική εταιρεία μπορεί να προχωρήσει σε εκπτώσεις προς επιλεγμένους καπιταλιστές εθνικής σημασίας ακολουθώντας τις προτάσεις του Ξενοφώντα για επιδότηση «ντόπιων εργοστασίων που θα καλύπτουν τις ανάγκες του δημοσίου, είτε τις στρατιωτικές, είτε τις υπόλοιπες». Αυτό σημαίνει ότι το κράτος μπορεί να κανονίσει την επιδότηση της τσιμεντοβιομηχανίας μέσω «ειδικών τιμολογίων ρεύματος», ή ακόμη και αφήνοντας τις τσιμεντοβιομηχανίες απλά να χρωστάνε στη ΔΕΗ, μέθοδος που μετατρέπει τη ΔΕΗ σε κανονική τράπεζα.¹¹ Τέλος το κράτος μπορεί, όπως προτείνει ο καλός Σύριζα και συμφωνεί ο κακός Κούλης, να φορολογήσει τα «υπερκέρδη» των εταιρειών ηλεκτρικής ενέργειας. Ο καλός Σύριζα προτείνει «φορολόγηση υπερκερδών» και όχι απευθείας μείωση της τιμής του ρεύματος γιατί έτσι η αύξηση της τιμής του ρεύματος μετατρέπεται σε κανονικότερη φορολόγηση των κατώτερων στρωμάτων. Οπότε το κράτος θα μπορεί μετά να κάνει με τα λεφτά μας ό,τι προτάζει ο Ξενοφών και εμείς θα μπορούμε να νιώσουμε καλύτερα που η αριστερά χτυπάει αλύπητα τα «υπερκέρδη». Τελικό αποτέλεσμα: η αύξηση των τιμών του ρεύματος συνδυάζεται με ένα ηλεκτρικό δίκτυο που διατρέχει ολόκληρη την επικράτεια από τις κουζίνες μέχρι τις τσιμεντοβιομηχανίες για να λειτουργήσει ως φορολογία του είδους που περιγράφει ο Ξενοφών: οριζόντια και με ειδική απεύθυνση στα κατώτερα στρώματα. Ζήλεια ο Ξενοφών.

Εκτός από αυτά, ο Ξενοφών πρότεινε τη δημιουργία πληθωρισμού σε λογικό βαθμό. Γιατί, σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, ο πληθωρισμός κλέβει την αγοραστική δύναμη των φτωχών και την αποδίδει στα αφεντικά και το κράτος τους. Ο τρόπος της δημιουργίας πληθωρισμού κατά Ξενοφώντα είναι «οι τράπεζες να δανείζουν ποσά που δεν αντιστοιχούν σε αποταμιεύσεις» (20). Η ποσοτική χαλάρωση είναι μια διαδικασία που μας έχει απασχολήσει πολλές φορές σε αυτό το περιοδικό. Όπως έχουμε πει όλες αυτές τις φορές, από το ξέσπασμα της κρίσης του 2009 και μετά, οι μεγάλες κεντρικές τράπεζες τυπώνουν αφειδώς χρήμα και το διαθέτουν αφενός στα κράτη τους για «δημόσιες δαπάνες» και αφετέρου σε επίλεκτους καπιταλιστές που προφανώς επιλέγονται κατά Ξενοφώντα Ζολώτα. Σε προηγούμενες προσπάθειες είχαμε κάνει δύο λάθη: το πρώτο λάθος ήταν ότι καταλαβαίναμε τη διαδικασία της «ποσοτικής χαλάρωσης» αποκλειστικά ως «προβολή της κρίσης στο μέλλον μέσω δανεισμού». Το δεύτερο λάθος ήταν ότι θεωρούσαμε τον πληθωρισμό ως αυθόρμητη αντίδραση της «οικονομίας» στην εισροή πένταϊνου χρήματος.¹² Ο Ξενοφώντας μας μαθαίνει δύο επιπλέον σημαντικά πράγματα: Πρώτον ότι ο πληθωρισμός λειτουργεί ως κλοπή όλο και μεγαλύτερων ποσοστών του συνολικά κυκλοφορούντος χρήματος από τις τσέπες των κατώτερων στρωμάτων και ως συγκέντρωσή τους στους λογαριασμούς των καπιταλιστών και του κράτους. Δεύτερον, ότι κατά συνέπεια ο πληθωρισμός επιδιώκεται ενεργητικά από τα έθνη κράτη όποτε το κρίνουν χρήσιμο, όπως τώρα καλή ώρα.

Και τώρα ας συνοψίσουμε.

5. Κι άλλες αναγκαίες επιδιορθώσεις στην έως τώρα περιγραφή του ιού

Τον Μάρτιο του 2020, ο Πρωθυπουργός της χώρας ανέλαβε να εξηγήσει λίγο παραπάνω τι ήταν ο «πόλεμος με τον αόρατο εχθρό». Σύμφωνα με την ευτράπελη λογική του, αφού «όλοι (δηλαδή ο ίδιος) μιλούν για συνθήκες πολέμου, η οικονομία οφείλει να είναι οικονομία πολέμου».¹³ Δύο χρόνια αργότερα, στις 23 Μαρτίου του 2022, ο Αλέξης Τσίπρας μιλούσε στη Βουλή. Το θέμα του ήταν η «φορολόγηση των υπερκερδών των εταιρειών ηλεκτρικής ενέργειας». Μια αποστροφή του λόγου του μπορεί να φάνηκε λιγάκι ξεκούδουνη στους πιστούς του: «τους επόμενους μήνες οι

συνθήκες θα είναι συνθήκες πολεμικής οικονομίας».¹⁴

Αντίθετα με τον καλό Αλέξη και τον κακό Κυριάκο, ο Ξενοφώντας Ζολώτας είχε κάνει τον κόπο να εξηγήσει τι είναι η πολεμική οικονομία, ήδη από το 1940. Η ειλικρίνειά του για πράγματα που συνήθως παραμένουν κρυφά είναι εξηγήσιμη: αν τα περί πολεμικής οικονομίας μπόρεσαν να διατυπωθούν αναλυτικά και δημοσίως, ήταν λόγω της ασφάλειας που παρείχε η σκληρή δικτατορία και ο γενικός αναλφαβητισμός των κατώτερων στρωμάτων. Σε κάθε περίπτωση, ακολουθώντας τις εξηγήσεις του Ξενοφώντα, καταλαβαίνουμε ότι ο Αλέξης και οι σύμβουλοί του κάνουν πολύ καλά να μην εξηγούν όσα γνωρίζουν περί πολεμικής οικονομίας. Γιατί πολεμική οικονομία είναι διαδικασίες μεταφοράς του χρήματος στους λογαριασμούς των αφεντικών και του κράτους τους. Είναι επιδείνωση του τρόπου ζωής της εργατικής τάξης για λόγους εθνικού συμφέροντος, δηλαδή συμφέροντος των αφεντικών. Είναι μετατροπή του χρήματος που πριν πήγαινε για γάλα, ρούχα και παιχνίδια σε χρήσιμο κεφάλαιο. Η πολεμική οικονομία είναι η στρατιωτικοποίηση του συνόλου της κοινωνικής εργασίας υπό κρατική διεύθυνση. Είναι ο ταξικός πόλεμος όπως διεξάγεται πριν τον κανονικό πόλεμο.

Αυτή είναι η κρατική στρατηγική που καθορίζει τις ζωές μας από το 2009 και μετά. Αυτή είναι η κρατική στρατηγική που ζήσαμε στη μέγιστη ένταση από το 2020 και μετά. Αυτή είναι η κρατική στρατηγική που εφαρμόζει ο κακός Κούλης με την υποστήριξη του καλού Αλέξη και πλήρη επίγνωση αμφότερων. Οι κατώτερες τάξεις, ο στόχος και το θύμα της πολεμικής οικονομίας, έχουν πλήρη άγνοια. Ο ιός δεν ήταν παρά ένα σύνολο μεθόδων που απέκρυπταν τη διαδικασία την ίδια στιγμή που την επιτελούσαν με τον πιο απαρέγκλιτο τρόπο.

Όλα τούτα έχουν συνέπειες. Επηρεάζουν τα έως τώρα συμπεράσματά μας. Καλούν για αυτοκριτική των μέχρι τώρα πολιτικών μας. Οι επιδιορθώσεις στην έως τώρα περιγραφή του ιού ποτέ δεν θα σταματήσουν να είναι αναγκαίες. Θα επανέλθουμε.

1. Για τη σημασία της συνθήκης του Μπρέτον Γουντς, δες το «Ο Ντόναλντ Τραμπ δεν είναι τρελός, ή αλλιώς μια σύντομη ιστορία του κόσμου», *Antifa* #55, 3/2017.
2. Πήραμε τα σύντομα βιογραφικά στοιχεία του Ξενοφώντα από το «Ξενοφών Ζολώτας», el.wikipedia.org, όπως συνηθίζουμε όταν έχουμε σημαντικότερες δουλειές.
3. Ξενοφών Ζολώτας, «Προβλήματα εργασίας και κεφαλαίου εις περίοδον πολεμικών ανωμαλιών», *Επιθεώρησης Κοινωνικής και Δημόσιας Οικονομικής*, έτος 9, Ιανουάριος – Μάρτιος 1940, σσ. 3-30. Αυτό το άρθρο βρίσκεται ανεβασμένο στο site του περιοδικού.
4. Αλλά δεν είχαμε έναν σοβαρό άνθρωπο να βάλουμε υποσημείωση. Δείτε για παράδειγμα το παλιούτσικο «Τέσσερις ρηχές σκέψεις για το χρήμα, το κράτος, τους μικροαστούς και τον Αρτέμης Σώρρα», *Antifa* #56, 6/2017. Επίσης το πρόσφατο «Οικονομία, πειθαρχία και εθνικοσοσιαλισμός: αναγκαίες επιδιορθώσεις στην έως τώρα περιγραφή του ιού», *Antifa* #76, 7/2021. Στο πρώτο από αυτά, η βασική μας αναφορά ήταν ο Αρτέμης Σώρρας. Στο επόμενο είχαμε βελτιωθεί και η βασική μας αναφορά ήταν ένας μπουκέσας πεννηντάρης μέλος της ΑΝΤΑΡΣΥΑ. Στο ενδιάμεσο σκεφτήκαμε να βάζουμε στις υποσημειώσεις αυτούς που τα βουτάνε στη ζούλα και τα λένε για δικά τους, αλλά θα οδηγούμασαν σε φαύλο κύκλο, χώρια που αμφιβάλουμε περί του πόσο σοβαροί άνθρωποι είναι. Από δω και πέρα βέβαια, Ξενοφών και ξερό ψωμί – λύθηκε το πρόβλημα!
5. «Η Revlon έχασε την επαφή της με τους καταναλωτές», *Καθημερινή*, 28/6/2022.
6. «Πώς θα κάνετε τα Χριστούγεννα της καραντίνας εξίσου ωραία (Sponsored content)», *Πρώτο Θέμα*, 21/12/2020.
7. Αντώνιος – Αλέξανδρος Δεληγιάννης, «Ποιος είναι ο νόμιμος τρόπος καταβολής του μισθού;», dikigorosergatologos.gr, [πρόσβαση 4/7/2022].
8. Ευγενία Τζώρτζη, «Ουρές Συνταξιούχων στα Καταστήματα των Τραπεζών», *Καθημερινή*, 1/4/2020.
9. «Γιατί Συνεχίζεται η Αύξηση των Καταθέσεων», *Capital.gr*, 4/5/2021.
10. Για τα ακινωτά δίκτυα και τη σχέση τους με το κράτος δες την εισήγηση της εκδήλωσης «Ένας κόσμος τούμπα», *Antifa* #75, 5/2021, και ειδικά το δεύτερο μέρος. Αυτό δεν αντιγράφηκε πολύ. Δεν ήξεραν τι να το κάνουν.
11. «ΔΕΗ: 66.000 πελάτες με υψηλές οφειλές χρωστούν όσα 1,5 εκατ. μικροοφειλότες», *Καθημερινή*, 25/9/2019.
12. Η τελευταία μας σχετική συνηγορία είναι το «Οι χίλιες κρίσεις που είναι μία: πληθωρισμός (και πόλεμος στην Ουκρανία)», *Antifa* # 79, 3/2022.
13. «Διάγγελμα Μησοτάκη για τον κορονοϊό: Είμαστε σε πόλεμο με άορατο, αλλά όχι με ανίκητο εχθρό», in.gr, 17/03/2020.
14. «Α. Τσίπρας: Θα ζήσουμε στιγμές πολεμικής οικονομίας», *Capital.gr*, 23/3/2022.

ΚΑΘΟΛΟΥ ΨΕΚΑΣΜΕΝΟΣ



Ο Ξενοφών Ζολώτας (είναι αυτός στα δεξιά).

Ο ΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ



Η «πολεμική οικονομία» είχε γίνει πράξη πολύ πριν ο Ξενοφών τη σουμάρει στο άρθρο που σχολιάζουμε εδώ. Σύμφωνα με το βιβλίο *Ο Πλούτος της Ελλάδας* που ολοκλήρωσε ο Κώστας Κωστής το 2018,¹ το ελληνικό κράτος «πέτυχε να επιβιώσει από την κρίση [ενν. του 1929] εξαιτίας κυρίως της πολιτικής υποκατάστασης των εισαγωγών» (σ. 208), η οποία, από το 1935 εκφράστηκε μέσω της δια νόμου απαγόρευσης των εισαγωγών (σ. 226), και της εστίασης της παραγωγής «στον επανεξοπλισμό του ελληνικού στρατού», γεγονός που διαμόρφωσε «μια σημαντική εσωτερική αγορά» (σ. 211).

Φαίνεται μάλιστα πως ετούτος ο ιστορικός είχε μάθει τα μαθήματα της ιστορίας τόσο καλά, που εν έτει 2019 μπορούσε να αμφιβάλει σοβαρά για το μέλλον του ελληνικού τουρισμού, να προβλέπει «οικονομικό πόλεμο μεταξύ ΗΠΑ Κίνας και Ε.Ε» και να περιγράφει την ιστορική συγκυρία με τη λέξη «απο-παγκοσμιοποίηση». Στο τέλος όλων αυτών βρίσκουμε την πρόβλεψη ότι το «κλίμα χαμηλών τιμών ενέργειας και χαμηλών επιτοκίων (...) αργά ή γρήγορα θα αλλάξει» (σ. 639).

Ένα χρόνο μετά τη δημοσίευση του βιβλίου, και ενώ όλες του οι προβλέψεις επαληθεύονταν καμπάνα, ο Κώστας Κωστής έδινε συνέντευξη στην *Καθημερινή* με θέμα «μείνετε σπίτι». Η δημοσιογράφος ρωτούσε αν «μπορεί η ιστορία να μας δώσει κάποια διδάγματα για τη δύσκολη περίοδο που διανύουμε». Ο Κωστής απαντούσε: «Δεν θέλω να σας απογοητώσω, αλλά νομίζω ότι είναι πολύ πιο χρήσιμο να έχουμε επαφή με την πραγματικότητα, με το τι συμβαίνει γύρω μας παρά με το παρελθόν. Ξέρετε, δεν μας παραδειγματίζει η ιστορική εμπειρία της ανθρωπότητας όσο η συνεπιδημιολογία της κρίσιμότητας μιας κατάστασης (...)».²

Είχαν περάσει οκτώ δεκαετίες από τότε που οι κρατικοί διανοούμενοι μπορούσαν να είναι ειλικρινείς δημοσίως.

1. Κώστας Κωστής, *Ο πλούτος της Ελλάδας. Η ελληνική οικονομία από τους Βαλκανικούς πολέμους μέχρι σήμερα*, Εκδόσεις Πατάκη, 2019.
2. Μαργαρίτα Πουρνάρα, «#Stayhome Κώστας Κωστής: Το παρόν μας δίνει τα καλύτερα μαθήματα από το παρελθόν», *Καθημερινή*, 24/3/2020.